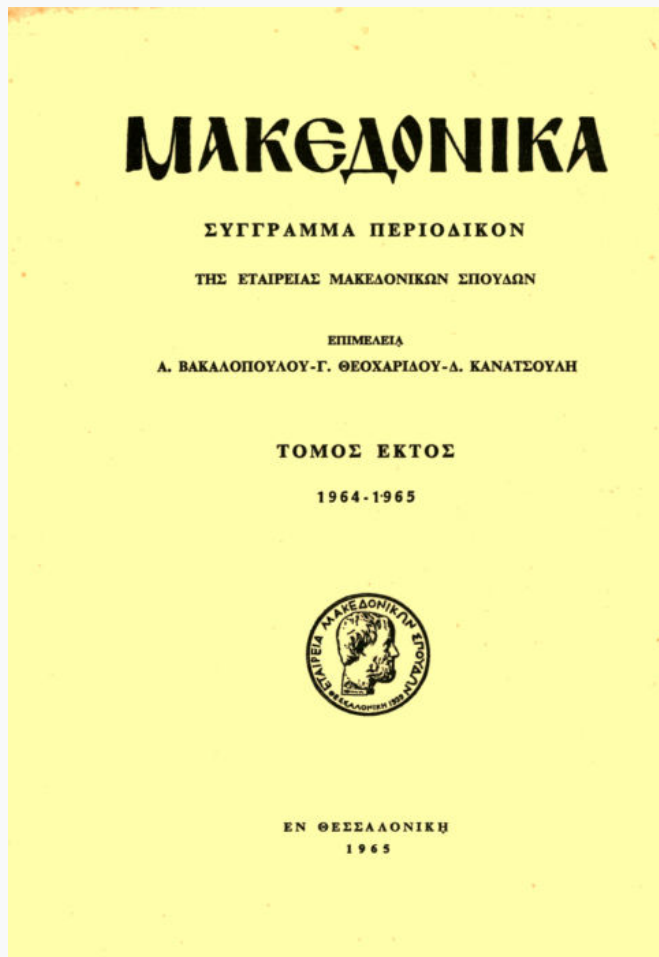

Μακεδονικά

Τόμ. 6, Αρ. 1 (1965)

Διορθώσεις επιγραφής Αγίου Αχιλλείου

Φ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.553](https://doi.org/10.12681/makedonika.553)

Copyright © 2014, Φ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

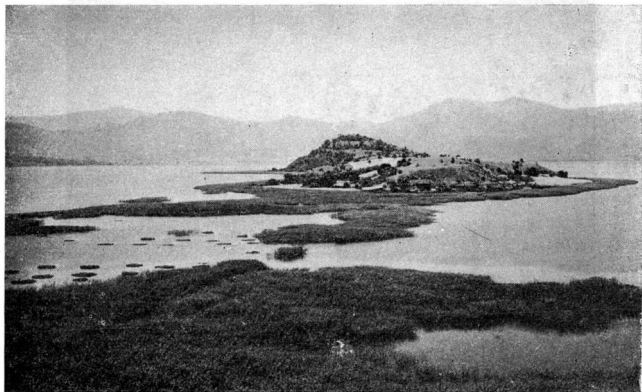
Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. (1965). Διορθώσεις επιγραφής Αγίου Αχιλλείου. *Μακεδονικά*, 6(1), 287–290.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.553>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ

Στὸ πολύτιμο βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης γιὰ τὶς ἐκκλησίες τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης, ποὺ κυκλοφόρησε τελευταῖα τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου¹, δημοσιεύεται εἰκόνα ἐπιγραφῆς, ποὺ βρίσκεται στὰ ἑρείπια τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στὴ νησίδα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου τῆς Μικρῆς Πρέσπας. Στὴν περιγραφὴ τῆς εἰκόνας² καὶ στὸ κείμενο³ παρέχονται οἱ διαστάσεις τοῦ λίθου, μεταγραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς μὲ κεφαλαῖα γράμματα καὶ πα-
ραπομπὴ εἰς Ἰ. Ἰ β ἄ ν ω φ, Ἡ πρωτεύουσα τοῦ τσάρου Σαμουήλ στὴν Πρέσπα, Bulletin de la Société Archéologique Bulgare, I. Σόφια 1910, σ. 70. Καὶ στὴν περιγραφὴ τῆς εἰκόνας καὶ στὸ κείμενο παρέχεται ἡ πληροφορία, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι «ἐντοιχισμένη στὸ ναό».

Εἰκ. 1. Ἀποψη τῆς νησίδας τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου ἀπὸ βορρᾶ.

Ὅταν, ἀπὸ τὸ 1959-1961, σὲ ἀλλεπάλληλες ἐπισκέψεις στὴ νησίδα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου (εἰκ. 1) γιὰ περισυλλογὴ τυχαίων προχριστιανικῶν εἰρημάτων καὶ ἐνέργεια μικρῆς

¹ Νικολάου Κ. Μουτσοπούλου, Ἐκκλησίες τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης, Ἐκδόσεις τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 69. Θεσσαλονίκη 1964.

² Ἐν. ἀν. πίν. 11.

³ Ἐν. ἀν. σελ. 6 καὶ σημ. 3.

σκαφικῆς ἐρευνας σὲ ἑλληνιστικὰ ἐρεῖπια¹, εἶχα τὴν εὐκαιρία, μὲ ὁδηγὸ τὸ πρόσφατο τότε βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Στ. Πελεκανίδη², νὰ περιέλθω τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς νησίδας, βρῆκα ἀνάμεσα στὰ ἐρεῖπια τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιγραφή, τὴν ξεχώρισα καὶ τὴ φωτογράφησα γιὰ μελέτη καὶ δημοσίευση. Ἡ δημοσίευση καθυστέρησε, γιατί ἔπρεπε νὰ λυθοῦν ὠρισμένα προβλήματα, ποὺ παρουσίαζε ἡ ἐπιγραφή. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ βραδύνη περισσότερο ἡ δημοσίευση τοῦ κειμένου, γιατί ἄλλοι, ἀνύποπτοι γιὰ τὰ λάθη τῆς δημοσίευσης αὐτῆς, εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ περιλάβουν τὴν ἐπιγραφή μὲ τὰ λάθη τῆς σὲ μεγαλύτερη συλλογὴ ἐπιγραφῶν ἢ θὰ βγάλουν ἀπ' αὐτὴ συμπεράσματα λανθασμένα.

Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι πιά «ἐντοιχισμένη στοῦ ναοῦ». Εἶναι στημένη στὰ ἐρεῖπια γιὰ φωτογραφία, ποὺ πῆρα τὸ 1961 καὶ δημοσιεύεται ἐδῶ (εἰκ. 2), ὅπως φαί-

Εἰκ. 2. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή ρωμαϊκῶν χρόνων στὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

¹ Ἰδὲ κυρίως Ἀρχαιολ. Δελτίον 17, 1961-62, Χρονικά σελ. 219 κ.ἐξ. καὶ πρβ. Bull. Corr. Hellén., Chron. 1959, σελ. 765 κ.ἐξ. καὶ Chron. 1961, σελ. 795 κ.ἐξ.

² Σ. Π ε λ ε κ α ν ῖ δ η, Βυζαντινὰ καὶ Μεταβυζαντινὰ Μνημεῖα τῆς Πρέσπας. Ἐκδοσις τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 35. Θεσσαλονίκη 1960.

νεται καὶ ἀπὸ τῆ φωτογραφία πού δημοσιεύει ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος. Καὶ δὲν εἶναι κυβόλιθος. Ὁ κύβος, ὅπως τὸν ἐννοοῦμε τουλάχιστον οἱ ἀρχαιολόγοι, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ διαστάσεις πλευρῶν αὐτῆς, πού δίνει ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος, «ὄψη: 0,725, βάθος: 0,66 καὶ ὕψος 0,86». Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι σχετικὰ ἀσήμαντα. Τὰ λάθη ἀναγνώσεως καὶ μεταγραφῆς εἶναι σημαντικώτερα. Ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἰβάνωφ «παραθέτει σκαρίφημα τῆς ἐπιγραφῆς λανθασμένο» καὶ παρέχει ὁ ἴδιος τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ἑξῆς:

[AN] TΩN{N}I O(N) ΛΕΙCΙΑ
K(AI) IOYΛION KΡΙCΠON
TON APXIEPH KAI EY
EPΓET(H)N TEIM-C XA
PIN ΔI(C) EΠIMELHTHN
NEIXAPXOY TOY ΔHMHTPI
OY KAI TΠIMO]ΛAOY IOY
ΔIONYCIOY

Ἀλλά, μὲ τὴ βοήθεια τῆς εἰκόνας τοῦ καθ. κ. Μουτσόπουλου καὶ τῆς δικῆς μας, θὰ ἰδοῦμε ὅτι τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς δὲν λέει αὐτὰ τὰ πράγματα.

Ὁ πρῶτος στίχος εἶναι δυσανάγνωστος. Ἡ συμπλήρωση ἀπὸ τὸν καθ. κ. Μουτσόπουλο (ἢ τοὺς φοιτητάς του;) εἶναι αὐθαίρετη. Ὅ,τι διαβάζεται εἶναι: πρῶτα μέρος καθέτου κεραίας, πού μπορεῖ ν' ἀνήκῃ σὲ I (λιγώτερο πιθανὸν σὲ M ἢ N), Π ἢ T (ἀπίθανο σὲ Y, Φ ἢ Ψ). Ὑστερα στὴ σειρὰ διαβάζεται σίγουρα: Ω N N I O. Ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα ἐξ γράμματα βέβαια εἶναι μόνο τὰ δύο I. Ἀπὸ τὰ ἄλλα τὸ πρῶτο μπορεῖ νὰ εἶναι A ἢ Λ. Τὸ ἀκόλουθο, ὅπως καὶ τὸ μεθεπόμενον, μπορεῖ νὰ εἶναι E ἢ Σ. Τὸ τελευταῖο εἶναι μάλλον A.

Λυποῦμαι πού δὲν διαβάζω καὶ δὲν συμπληρῶνω τὸν πρῶτο στίχο. Ἀλλὰ τί νὰ κάνουμε; Ὑπάρχουν καὶ πράγματα πού δὲν ξέρουμε ἢ δὲν μπορούμε, ὅσο κι ἂν προσπαθήσουμε. Ὅπως ὁποῖοτε εἶναι κέρδος ν' ἀποκλείσουμε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. M., πού διάβασε ἀδίστακτα [AN] TΩN{N}I O(N) ΛΕΙCΙΑ. Γιατί τὸ πρῶτο γράμμα τοῦ ἐπόμενου στίχου (K) ἀσφαλῶς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ συντομογραφία τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου «καί». Εἶναι ἀπλούστατα τὸ ἀπαραίτητο praenomen τοῦ Ἰουλίου Κρίσπου. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπόσταση τοῦ K ἀπὸ τὸ nomen gentile, πού ἀκολουθεῖ. Στὸ διάστημα αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ χωρέσῃ ὀλόκληρο τὸ «καί». Ὡστε δὲν ὑπάρχει συντομογραφία, ἀλλὰ τὸ πρῶτο γράμμα τοῦ praenomen, πού ὀλόκληρο πρέπει νὰ εἶναι K(OINTOS). Ὅπως ὁποῖοτε καὶ τὸ νόημα δὲν ἐπιτρέπει νὰ προηγεῖται τοῦ τιτλούχου K. Ἰουλίου Κρίσπου ἄλλο ὄνομα χωρὶς τίτλους στὴν αἰτιατικὴ καὶ νὰ συνδέεται συμπλεκτικὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κρίσπου.

Σφάλμα ἐπιγραφικὸ εἶναι καὶ ἡ τοποθέτησις τοῦ H σὲ γωνιώδεις ἀγγύλες στὸ στίχο 4. Γιατί τὸ H ὑπάρχει σὲ σύμπλεγμα καὶ στὴ λέξη EYEPΓETHN, ὅπως ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπόμενη λέξη TEIMHΣ.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο λάθος γίνεται στὸ στίχο 5. Ἐδῶ ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος διαβάζει ΔI(C) EΠIMELHTHN, ἐνῶ εἶναι εὐανάγνωστο: ΔI' Eπimelhtōn. Ἀλλωστε ἀκολουθοῦν τὰ δύο ὀνόματα τῶν Ἐπιμελητῶν. Ὁ πρῶτος εἶναι Νείχαρχος (ἔτσι), υἱὸς τοῦ Δημητρίου. Ὁ δεῦτερος δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην Τιμόλαος. Ὅ,τι διαβάζεται εἶναι: T--ΛAOY. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλλειπόντων γραμμάτων δὲν εἶναι βέβαιος. Καὶ ἡ (προϋπάρχουσα ἴσως τῆς ἐπιγραφῆς) φθορὰ τοῦ λίθου κατὰ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ τὸ σύστημα τῆς γραφῆς (μὲ ἢ χωρὶς συντομογραφίες) καὶ ἡ ἔλλειψις κάθε ἱχνυος γράμματος στὸ κενὸ ἀπαγορεύουν συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος. Ὅπως ὁποῖοτε νομίζω πὼς εἶναι λάθος καὶ ἡ ἀνάγνωσις IOY, δηλαδὴ (υἱ)οῦ. Τὸ I εἶναι καθαρὰ γραμμένο καὶ διατηρεῖται εὐδίακριτο, ἀλλὰ εἶναι φανερό,

πώς έδω είναι λάθος του χαράκτη. 'Επρεπε νά επαναληφθῇ τὸ ἄρθρο στὴ γενική, δηλαδή ΤΟΥ, ὅπως καὶ στὸ ὄνομα τοῦ πρώτου 'Επιστάτη. 'Ετσι πρέπει νά διαβάσουμε καὶ νά μεταγράψουμε (μὲ τὶς ἐπιφυλάξεις, ποὺ ἀνέφερα, γιὰ τὸ δεύτερο μισό τοῦ πρώτου στίχου):

[--].ΩΝΝΙΟ..ΙΙ.
Κ. 'Ιούλιον Κρίσπον
τὸν ἀρχιερῇ καὶ εὐ-
εργέτην τειμῆς χά-
ριν. Δι' 'Επιμελῶν
Νειχάρχου τοῦ Δημητρί-
ου καὶ Τ-λάου (τ)οῦ
Διονυσίου.

Αὐτὰ γιὰ τὴν ὥρα. 'Η ἐπιγραφή πάντως (καὶ ὁ τόπος προελεύσεως) ἐπιβάλλει περισ-
σότερη μελέτη καὶ πληρέστερη διαπραγμάτευση. 'Αλλὰ νά σταματήσῃ τουλάχιστον τὸ
κακὸ τῆς ἐπαναλήψεως ἐνὸς λανθασμένου κειμένου.

Φ. ΠΕΤΣΑ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΝΘΟ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

'Απὸ τρία βενετικά ἔγγραφα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ποὺ ἀνακάλυψε καὶ δημοσίευσε πρόσφατα ὁ γνωστὸς ἱστοριοδίφης κ. Κωνστ. Μέρτζιος¹, ἀντλοῦμε μερικὲς συμπληρωματικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Παπαγιάννηδων τοῦ 'Αργυροκάστρου, στὴν ὁποία ἀνήκε καὶ ὁ Ματθαῖος ἢ Μάνθος Παπαγιάννης, ποὺ μᾶς ἀπασχόλησε στὴ μελέτη μας τὴ δημοσιευμένη στίς σελ. 237-255 τοῦ τόμου αὐτοῦ τῶν «Μακεδονικῶν».

Σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες λοιπὸν τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, ὁ Ματθαῖος Παπαγιάννης ποῦ, ὅπως εἶδαμε, κατὰ τὶς ἀντιτουρκικὲς τοῦ ἐνέργειες στὴ Βόρειο 'Ηπειρο, εἶχε χάσει ὅλη τὴν περιουσία του, ἔχασε στὴν αἰχμαλωσία καὶ τοὺς τρεῖς γιούς του, ἀπομένοντας στὸ τέλος μὲ ἓνα καὶ μοναδικὸ παιδί, τὴν κόρη του 'Αργυρή. Στὶς 14 Μαΐου 1596 ἡ βενετικὴ Γερουσία, ἀναγνωρίζοντας τὶς θυσίες του αὐτῆς, καθὼς καὶ τὶς ἄλλες του πολῦτιμες ὑπηρεσίες πρὸς τὴ Γαληνότητα, τοῦ παραχώρησε μιὰ τιμητικὴ σύνταξη ἑκατὸ δοικᾶτων τὸ χρόνο. Τὸ ποσὸ αὐτό, ποὺ ἤρθε νά προστεθῇ στὸν τακτικὸ μηνιαῖο μισθὸ τῶν δώδεκα σκούδων, ποῦ, καθὼς εἶδαμε (βλ. παραπάνω, σ. 243), ὁ Παπαγιάννης πέτυχε ἀπὸ τοὺς 'Ισπανοὺς κατὰ τὸ ταξίδι του στὴ Μαδρίτη (1574), ἐξακολούθησε νά καταβάλλεται ἀπὸ τὰ βενετικά τμῆματα τακτικά καὶ στοὺς ἀπογόνους του. 'Ετσι, ἀπὸ τὶς 27 Μαρτίου 1646² ὁ μισθὸς αὐτὸς ἄρχισε νά εἰσπράττεται κανονικά ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ Ματθαίου 'Αργυρῇ καὶ ἀργότερα—μετὰ τὸ θάνατό της μᾶλλον—ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Παπαγιάννη, ἀνεψιὸ τοῦ Ματθαίου. 'Απὸ τὸ 1685 καὶ πέρα τὸ προνόμιο τῆς χορηγίας αὐτῆς πέρασε στὸ γιὸ τοῦ Παναγιώτη Σίμωνα. 'Ο θάνατος ὅμως τοῦ Σίμωνα αὐτοῦ, ποὺ βρῆκε τὸ γιὸ τοῦ Πρόκο βρέφος, προκάλεσε καὶ τὴ διακοπὴ τῆς καταβολῆς τῆς χορηγίας. 'Ετσι, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1702 ὁ Πρόκος Παπαγιάννης, ἡλικίας τώρα 25 χρόνων, ἔρχεται ἀπὸ τὸ 'Αργυρόκαστρο στὴ

¹ Κ ω ν . Δ . Μ έ ρ τ ζ ι ο υ , Μικρὸς 'Ελληνομνήμων. Τεύχος δεύτερον, «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία», τ. 9 (1960), σ. 107-108.

² Ποῦ θά εἶναι ἴσως καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ὁπότε τὴν ἐποχὴ τῆς δράσεως του στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (1572-1576) θά πρέπη νά ἦταν ἀκόμη ἑφηβός.